

Németh Ferenc

A ZRENJANINI MAGYAR ZENEI ÉLET KEZDETEI

I. 1832–1848

Az eddigi becskerekai (zrenjanini) zenetörténeti kutatások alig foglalkoztak a város 1867 előtti zenei életével. Egyrészt a rendkívül kevés zenetörténeti anyag, másrészt a ritka zenei események miatt a becskerekai zenei élet kezdeti szakasza feldolgozatlan maradt. Ezt a hiányt igyekszünk most pótolni.

Volt-e szervezett zenei élet a múlt század első felében, s ha igen, milyen sajátosságok jellemzik? Mikor kezdődik az intézményesített zenei élet, s hogyan jelölhetjük ki korszakait? Ezeket a kérdéseket szeretnénk megválaszolni a becskerekai zenei élet kezdeteit feltáró, eddig ismeretlen levéltári anyag összegyűjtésével és feldolgozásával, megkülönböztetett figyelmet szentelve a magyar zenei élet kialakulásának.

Az alábbiakban ezeknek a kutatásoknak az eredményeiről számolunk be. (1)

1.1. Művelődési viszonyok a múlt század első felében

Mielőtt rátérnénk a becskerekai zenei élet első eseményeinek ismertetésére, vázoljuk az egykori megyeszékhely művelődési viszonyait. A múlt század harmincas éveiben Becskereknek mintegy 15 000 lakosa volt. (2) Fényes Elek írta a városról 1839-ben, hogy „mesteremberei számosak”. (3) Egy másik korabeli dokumentumban azt olvassuk, hogy „a terjedelmes és népes Nagybecskerek város többnyire kereskedők, kézművesek és parasztoktól lakatik”. (4) A Bega-parti városban akkortájt németek, szerbek, magyarok, szlovákok, románok, bolgárok stb. éltek. A kaszinót tekinthetjük az első művelődési intézménynek. 1833-ban alakult meg az első, (5) 1837-ben pedig a második. (6) Ez utóbbinak már kölcsönkönyvtára is volt, és szabályzatában azt olvashatjuk, hogy a könyvtár „reggeltől késő estig” a tagok rendelkezésére állt. Az alapszabályokban a „hangászatról” is szó esett. (7) A zenei élet szempontjából ennél sokkal jelentősebb volt az 1839-től működő színház, (8) amelyet a

városi magtárból alakítottak át, s ahol egymást váltogatták a német, szerb és magyar színtársulatok.

Hangszeres zenével, operával és operettel igyekeztek felfrissíteni a város zenei életét. Már a múlt század első felében de főleg a másodikban a színház többé-kevésbé állandósította a zenei rendezvényeket, és az 1850-es évektől a helybeli műkedvelőket is maga köré gyűjtötte.

A zenei élet kibontakoztatásában jelentős szerepet játszott az 1846-ban alapított nagybecskereki gimnázium is,(9) amely a zenében is jártas tanáraival, majd később énekkarával a világi zene első művelői közé tartozott a városban.

Nem szabad megfeledkeznünk a Bettelheim cégről, az első becskerekai könyvkereskedésről sem, amely 1843 májusában nyílt meg a mostani Tito marsall utca 18-as számú házában.(10) Franz Paul Bettelheim, aki az 1850-es 60-as években üzletét valóságos könyvkiadóvá fejlesztette (Bettelheim Verlag), volt Pleitz mellett az első, aki kiadta a becskerekai zeneszerzők műveit. Könyvkereskedésében a becskerekiek rendszeresen beszerezhatték a legújabb zeneműveket. Végül megemlítiük az 1847 októberében alapított Pleitz nyomdát, amely többek között lehetővé tette az első becskerekai zeneművek nyomtatását is.(11)

Fontos megemlítenünk a 7 becskerekai elemi iskola tanítóit is, akik valamennyien jó zenészek voltak, a szó szoros értelmében vett „mindentudó” kántortanítók. Bizonyításképpen idézünk az 1835. évi pályázatra beérkezett kérvényekből. A megüresedett tanítói állásra többen is pályáztak. Schvicker János bizonyítványában többek között az olvasható, hogy „a muzsikát, az orgonát, hegedűt, klarinét fuvolát jól meg tanulta”. Kisztner Mihály kérvényében feltüntette, hogy „nem csak a tanítói és szükséges nyelvismereti, hanem a muzsikai tudományokban is járatos lévén” a plébánia templomban és a polgári katonaságnál „számos esztendeig hív szolgálatokat tett”. Egy másik bizonylata szerint „a templomban a muzsikai szertartásokban is igen gyakran foglalatoskodott, és mind a három nyelven jól énekelt”. Repman János a következőket írta magáról: „Értek flautához, klarinéthoz, hegedőhez és klavir avagy orgonához, mint nemes városi tanácsnak és érdemes községnek ily kívánsága is volna.”(12)

Az említett pályázaton Bräuer Ferencet vették fel,(13) aki feltételezésünk szerint azonos azzal a Mátray Gábor által emlegetett zeneszerzővel, aki Kisfaludy Károly Rejtsd előlem című dalának zenéjét szerezte.(14) Sajnos, ennek bizonyítására nincsenek kézzelfogható adataink.

1.2. A színház szerepe a zenei élet intézményesítésében

Becskerekre az 1830-as évektől a színtársulatok hozták az új bécsi vagy pesti szerzeményeket, formálták a közönség ízlését, intézményesítve ezáltal a város zenei életét. A becskerekai magyar zenei élet első mérföldköve az 1832. esztendő. Szilágyi Pál társulata ekkor mutatta be az első operákat. A társulat a megyegyűlés ideje alatt a megyeházán felállított színpadon játszott. A szín-

igazgató, egyébként „kiváló bassbuffó”, így emlékezett vissza becskerekai vendégszereplésére: „Temesvárról hozatták az operához megkívántató orchestrumot (...) Mindennap egy-egy operát énekeltünk – kérték, és csak azért, mert Becskerekén úgysem hallhatnak többé operát – így egymás után 14 nap alatt 14 operát adtunk. (15) Kutatásaink szerint ezen operák voltak az első magyar nyelvű zenei rendezvények. A rákövetkező másfél évtizedben (1848-ig) a színház állandósította a zenei rendezvényeket, később pedig a helybeli zenészeket, zenekedvelőket is maga köré gyűjtötte.

1.3. Az első helybeli amatőrök

A múlt század harmincas éveiben több cigányzenekar is működött a városban. Déryné, aki 1827-ben vendégszerepelt Becskerekén, emlékirataiban így szól róluk: „Azon zajt, újságot, ami ezen városkát megtöltötte, sehol sem tapasztaltam. Egész nap muzsikaszót hallott az ember. Tele volt az ég hegedűvel, mint szokták mondani (...) Ablakom alatt közel megszólal a zene. Én mindig igen szerettem a jó cigányzenészeket hallgatni, s ezek csakugyanis jók voltak, s igen szép szívreszóló magyar dalokat játszottak.”(16) Egy másik forrásból tudjuk, hogy az 1830-as években a városban játszott és népszerű volt a Markovics család. Markovics József „hangász” az 1820-as, 30-as években működhetett,(17) utóda pedig a 40-es, 50-es években szórakoztatta a közönséget.(18)

Az 1850-es évekig nem találjuk nyomát szervezett énekkaroknak és zenekaroknak. Amikor 1842-ben a Pest-Budai Hangászegyesület Becskerekén is részvényeseket keresett tevékenységének finanszírozásában, a városi elöljáróság sajnálattal elutasította, arra hivatkozva, hogy „városunkban részvényeseket nem kapott”. A levéltári adatok (a cigányzenészeket kivéve) két évvel később, 1844-ben tesznek először említést becskerekai zenekarról. A polgári gazdasági tanács jegyzőkönyvei szerint az együttes egy „helybeli cseh zenekar” volt, amelyet a vármegyei elöljáróság vadászünnepélyére szerződtették, s mely a helybeli vadászokat szórakoztatta. Tagjai egyenruhát is kaptak a vadászkartól.(20) Sajnos, ennek a rejtélyes zenekarnak a tevékenységéről sincsenek bővebb adataink.

Végül hadd szóljunk néhány szót az egyházi zenéről. A múlt század első felében a katolikus templomnak már volt orgonistája. (1807-től 1867-ig Mesznik Károly töltötte be ezt a tisztséget. 21) 1847-ben a katolikus hívők beadvánnyal fordultak a polgári gazdasági tanácshoz, amelyben kérték, hogy „az orgonistai díjból fönmaradandó 100 forintot tanulomi zenészek számára” fordítsák. Idézzük megindoklásukat: „Miután orgonistai bér cím alatt az összes helybeli catholica népre mintegy 500 forint vétetik ki, ebből pedig az illető orgonista csak 180 forintot kapván, a felesleg helytelenül pénztárunkba marad – a folyamodók tehát kebelbeli rom. kath. lelkész úr hozzájárulásával egy magyar kántort fogadván fel, ezt a rom. kath. elemi iskolai segédképp alkalmaztatni... és egy segéd tanítónak rendszeresítetett 100 forint díjat utalványoztatni, s ezenfelül az orgonistai díjból fönmaradandó 100 forintot

tanulomi zenészek számára fordíttatni kéri.”(22) Tudomásunk szerint ez volt az első eset, hogy Becskereken fiatal magyar zenészek számára céleszközöket folyósítottak.

1.4. A zenei élet jellemzői

A múlt század első felének zenei életét elsősorban a tarkaság, a nemzeti vagy vallási alapon való szerveződés, a provincializmus, az alacsony művészi színvonal és a közönség rétegződése jellemezte.

A becskereki zenei életnek 1848 előtt három közönségrétege volt. Az első a jobbágyság és parasztság, amely csaknem kizárólag a cigányzenét igényelte. A második a polgári középréteg, amelynek tagjai buzgó színházlátogatók voltak, kedvelték a zenés színműveket, az operákat és operettekét. 1848 előtt ők voltak a hangadói a város művelődési életének. A harmadik csoportot a nagybirtokosok, az értelmiségiek és a vármegye magas beosztású tisztségviselői (főispán, alispán stb.) alkották. Ennek az igényes felsőbb körnek a tagjai megengedhették maguknak, hogy esetenként teljes színtársulatokat vagy jelesebb előadóművészeket lássanak vendégül, kik a főúri szalonok „meghitt légkörében” csillogtathatták zenei tehetségüket.

Az 1830-as években például az ittabéi és eleméri Kiss család is alkalmazott egy „tanított” zenészt,(23) aki vasárnaponként a jobbágyokat is szóraztatta. Hertelendy Ignác otthonában is gyakran megfordultak zenészek. Déryné naplójából tudjuk, hogy 1827-ben a család vendége volt „egy német zongoraművész” a bécsi operaszínházból.(24) Ha már itt tartunk, hadd említsük meg, hogy 1832. augusztus 9-én, Hertelendy Ignác alispánná való beiktatásakor „egy kassai magyar színtársulat vendégszerepelt” Becskereken. 1836. június 21-én pedig, amikor Hertelendy főispán lett, tiszteletére a Szapáry című darabot adták elő.(25) Egyébként Becskereken, a megyeszékhelyen, nemcsak a főispáni beiktatásokra, hanem a megyegyűlések idejére is gyakran szerződtek színtársulatokat, amelyek vidám darabokkal, énekkel, zenével szóraztatták az ülésésbe belefáradt „urakat és rendeket”.

II. 1849–1867

A szabadságharcot az önkényuralom kora, a Bach-korszak követte, amely szinte teljesen megbénította a művelődési életet, cenzúrárt vezetett be, és szűk korlátok közé szorította az alkotószabadságot.

Egymást követték a szigorú intézkedések: 1850 novemberében „a közrend és nyugalom fenntartása” érdekében Bach megrendszabályozta a sajtót és az egyleteket. 1852. május 27-én életbe lépett az új büntetőtörvénykönyv és az egységes sajtórendtartás, amely intézményesítette a cenzúrárt. 1852. november 26-án az úgynevezett egyleti törvény „mindennemű egyesület létesítését kormányhatósági rendelethez” kötötte, a már működő szervezeteket pedig új

alapszabály benyújtására kötelezte. Csak 1854 májusában javult kissé a hangulat, amikor is megszűnt a „kivételes állapot”.(26)

Ez az idő a becskerekeli művelődési életben is a hanyatlás, a pangás, a visszaesés korszaka. A 48 előtti zenei életre vonatkozó kezdeményezések, próbálkozások megtorpantak, s 1856-ig hiába is keresnénk a zenei eseményekről szóló híreket. Becskereken egyedül a színház és a kaszinó működött, 1851-ben pedig megjelenik az első helyi újság, a Grossbecskereker Wochenblatt című hetilap, amely eleinte csak hirdetések és hivatalos közleményeket hozott, később pedig már megbízható krónikásává vált nemcsak a színházi, hanem a zenei eseményeknek is. Rögzítette és méltatta a helyi művelődési élet történéseit.

A zenei élet csak 1856-ban kezdett újra ébredezni, de ekkor már merőben más politikai és művelődési viszonyok közepette. Az 1850-es években új zenei ízlés alakult ki. Szembeötlő volt a Bécs- és Pest-központúság. Ebben az időszakban egymást érték a bálak, a zenével, tánccal, felolvasással egybekötött estélyek. Jelentősen polgárosodott a művelődési élet, és egyre gyarapodott a város művelőző közönsége. A színházba és a zenei eseményekre úgyszólván mindenki eljutott. Ezekben az években kezdtek újra kibontakozni a helyi amatőr zenei tehetségek. Az 1867 előtti becskerekeli magyar zenei életre jellemző, hogy kiemelkedő művelői és pártfogói tanítók és tanárok voltak, közöttük a legkiemelkedőbbek: Wiltschgo Rudolf és Hölzl Lőrinc. Itt működtek Liska, Kirchner és még sokan mások. A zenei élet ekkor már igen élénk volt, tekintet nélkül a közönség nemzeti vagy vallási hovatartozására. A helybeli amatőr zenészek lelkesebb tagjai ekkor már önálló hangversenyeket is adtak. A várost 1868-tól szinte rendszeresen útba ejtették a jelesebb előadóművészek (Stankovic, Hagn, Lasner, Grün stb.), akiknek koncertjeit nagyon sokan látogatták. 1859-ben megjelent az első (ismert) Becskereken nyomtatott zenemű, Hölzl: Lehrerkonferenz-Lied (Tanítóértekezlet dal) című alkotása.

2.1. *Wiltschgo Rudolf, a pedagógus, zeneszerző és szervező*

Az 1850-es évek elejétől követhetjük nyomon Wiltschgo Rudolf (Rezső) pedagógusi és zenei munkásságát. A szabadságharc utáni években elsőként szervezett zenei rendezvényeket. Wiltschgót nem tartják számon a lexikonok, s az eddigi helytörténeti kutatások is leginkább az 1851-ben alapított leányiskola tulajdonosaként emlegetik.(27)

1822-ben született, valószínűleg Becskereken. Tanulmányainak végeztével zenetanár lett. 1851-ben leányneveldét nyitott a mostani Ivo Lola Ribar utcában. Az intézetet feleségével, Hopfes Karolinával vezette, s leánynövendékeit énekre és zenére is sikeresen oktatta. Kortársai szerint „segítség nélkül nem jöhetett létre hangverseny, sem zenei előadás. Száz meg száz gyermeket vezetett a dallam és a billentyű titokzatos világába.”(28)

„Azok a bizonyos régi jó idők, amikor a fiatal emberek és leányok a nap fázadalmi után egy kis zenével, énekkel vagy műkedvelői előadással szórakoztak, legnagyobbbrészt az ő nevéhez fűződnek.”(29)

Képzett zenésznek, jó pedagógusnak, nagyon művelt embernek tartották. „Hű volt a tudományokhoz, amit nagy könyvtára is bizonyít.”(30) Sokoldalúságát példázza, hogy idős korában „az elektrotechnikának is hódolt”.(31) Utolsó éveit családja körében, feleségével és két leányával, Leopoldinével és Máriával élte le. „Szellemileg és fizikailag is agilis” természet volt, éveken át a zsidó hitközség orgonistája, nálánál „senki sem ismerte jobban annak ritusait és ceremóniáját”.(32)

Wiltschgo a feljegyzések szerint először 1856 tavaszán lépett fel. A helybeli fiatalság ekkor összefogott, hogy a gimnáziumhoz tartozó piarista templomnak (gimnázium-templom) orgonát vásároljon, pontosabban, hogy erre a célra pénzt gyűjtjön. Ezért rendeztek több jótékony célú műkedvelő előadást, ezeknek bevételét orgona vásárlására fordították. Az első jótékony célú zenei előadást a fiatalok 1856. március 15-én tartották a színházban. „Nem sajnálva a kiadásokat, az amatőrök kitűnő előadást rendeztek, és tökéletesen megfelelték a közönség ízlésének. Az nemcsak tapssal jutalmazta őket, hanem közkívánatra majdnem minden énekszámot meg kellett ismételniük.”(33) A közönséget annyira elragadtatta a jól sikerült est, hogy a Wochenblatt újságírója megjegyezte: „Jó lenne, ha időnként megismétlődnének a nemes vállalkozások, melyeknél nemcsak jótékonyági célok kerülnének előtérbe, hanem amelyekkel a nemes szórakozásokban szűkölködő városunk szórakozáshoz jutna.”(34) A pangás éveiben a város zenekedvelő közönsége nyilván joggal hiányolta az igényesebb zenei rendezvényeket. Egyébként az említett előadás zenei részében a *Hugenották*, a *Császár és inas* meg az *Ernani* című operából hangzottak el részletek, melyeket az amatőrök zenekari kísérettel, zongorán és harmonikán adtak elő.(35)

1856. április 28-án is előadást rendeztek az orgona-alap javára, mégpedig „teljes kivilágításban, nagyszámú válogatott közönség előtt”.(36) „Kevés erő és sok akadály szövetkezett e művelődésben szegény városban, hogy megszervezzék egy ilyen előadást.”(37)

„Wiltschgo úr, az itteni magán-leányiskola tulajdonosa vezette a zenei részt, és nemcsak jól képzett muzsikusként, hanem ügyes tanítómesterként mutatkozott be. Meglepően jól bizonyított Mendelssohn: Búcsú az erdőtől című szép kórusdalában, amelyet 18 leánytanítványa adott elő. Az eredetileg férfi-kvartettre írt művet Wiltschgo úr szopránra és altra írta át zongorakísérettel, ami remekül sikerült neki. Ezután következett az Éjjeli tábor Kreuzertől és a Svájci honvág Prochtól, amelyet zongora- és harmonika-kísérettel adtak elő. Gabrielleként szép szopránhang tűnt fel, végül egy jó hangzású mezzoszoprán. Az első rész befejező száma volt a Sextuor Finale a Luciából zenekari kísérettel. Ez elkápráztatott bennünket, mert láttuk, hogy Wiltschgo úr kevés eszközzel és hiányos hangszereléssel is olyan hanghatást tudott elérni, amelyet meg kellett ismételni. A harmadik rész Tittl: Nagy örömnép-indulójával kezdődött, amelyet 4 zongorán 24 kéz adott elő. 12 leányka... követve a mester taktusjelzéseit megállta a helyét. Ezt a számot is meg kellett ismételni.

Ezután két szépen árnyalt férfi-vegyes következett, majd Hackl: Pacsirtái duóval és kórossal. 9. számként a Robert-Cavatina következett. Nagyon örülünk, hogy ismét hallhattuk az iménti Gabrielle-t, akit mestere, Wiltschgo

kisért harmonikán. Végül egy burleszk zárta a sort, amely pikáns zenei és szöveg-kontrasztjaival derűre hangolt. A második részben... Kotzebue vígjátékát a Veszélyes szomszédságot adták elő, amelyben több amatőr szerepelt”. A Wochenblatt tudósítója a továbbiakban biztatóan megjegyezte: „Wiltschgo úrnak, akinek ezt az élvezetes estét köszönhetjük, nem kellene megtorpannia az akadályok előtt, hanem folytatnia a fiatalok tanítását, a szunnyadó tehetségek felkutatását és újraélesztését. Nagybecskerekén még soha ilyen nem hallottunk, a fiúkat még sosem tanították korálokra, sem művészi éneke. Lehetetlen-e ebben a városban zenei intézményt alapítani? Wiltschgo úr lehetne az az ember, akit teljesítményei és képességei alapján erre meg lehetne nyerni.”(38)

Az orgona-alap javára rendezett előadások sikerrel jártak, s 1856. július 13-án Markovich Antal gimnáziumi igazgató felavatta az 1000 forintos templomi orgonát, a bécsi Peter Titz orgonakészítő művét. Az ünnepségen „Wiltschgo Rezső magániskolájának leány növendékei énekeltek”.(39)

Az 1860-as, 70-es években is Wiltschgo volt az egyik fő hangadója a becskerek-i zenei életnek. Önálló hangversenyeket is rendezett. Így például 1864. szeptember 17-én egy „zenei-színházi előadást” tartott. „Ezen az egész nagybecskerek-i zenei világ képviseltette magát, és a hangverseny teljes egészében megfelelt, sőt felül is múlta az elvárásokat. (...) El kell ismernünk, hogy az ilyen teljesítmények ritkaságszámba mennek Nagybecskerekén.”(40) – írta a koncert után a Wochenblatt kritikusa.

Wiltschgo zeneműveiről nincsenek bővebb adataink. Annyi bizonyos, hogy az 1850-es, 60-as években figyelemre méltó tevékenységet fejtett ki növendékeivel, hogy lelkiismeretes zenepedagógus, találékony szervező és az 1850-es években újra kibontakozó zenei élet egyik ébresztője volt.

2.2. *Hölzl Lőrinc és az első becskerek-i zeneművek*

A korszak második kiemelkedő zeneszerzője Hölzl Lőrinc tanító, akiről néhány sorban a Zenei Lexikon is megemlékezik.(41) Életével és munkásságával azonban eddig nem foglalkoztak behatóbban.

Hölzl 1824-ben született Kiskomlóson. Tanító családból származott. A magyar nyelv elsajátítása végett iskolai tanulmányait előbb Szegeden és Hódmezővásárhelyen végezte, a tanítóképzőt pedig Temesváron fejezte be. A tanítói oklevél megszerzése után zenei ismereteit Bécsben és Nagyváradon gyarapította. Ezekben az években pedagógiai tanulmányai mellett sok időt szentelt a zenének is. 1844-ben érkezett Bánátba, ahol Bocsáron a 11 éves Hertelendy József, a későbbi főispán zenetanítója volt. 1849-ben Nagybecskerekre kapott meghívást, ahol hamarosan meg is telepedett, 34 évig tanított a városban, 1883-ban nyugdíjazták.

Már az 50-es években tevékenyen részt vett az iskolareform mozgalmaiban. 1867-ben a Délmagyarországi Tanító-egylet egyik alapító tagja, s éveken át becskerek-i fiókegyletének elnöke volt. A tanítók összejövetelén érdekes értekezéseket tartott a pedagógia valamennyi területéről. Tankönyveket is írt,

amelyek annak idején – kortársai szerint – a jobbak közé tartoztak. Évekig a Délmagyarországi Tanítóegylet zenészeti szakosztályának volt az elnöke. Nagyon szerette a zenét, figyelemre méltó zeneszerzői munkássága is. Szerzeményeinek száma meghaladja a kétszázat (!). „A hazáért című induló elsőrendű pályadíjat nyert, a Borúra derű, a Magyar zenekép a fenséges trónörökös párnak, s a Hazai hangok című darabjai pedig a legmértvadobb körökben kiváló elismerést nyertek.”(42) 1869-ben készült el Ez az életem című alkotása, majd két évvel a halála előtt, 1891-ben Lauka Gusztáv szövegére megírta a Magyar király himnuszt.(43) Az 1870-es évek elején táncdarabjait, zeneműveit a Fellegi Viktor szerkesztette Apollóban jelentette meg.

Köztisztelőben álló személy volt, több éven át a városi tanács tagja, valamint a Nagybecskereki Népbank Részvénytársaság választmányi tagja. 1883-ban, 40 éves pedagógusi tevékenysége után, szembetegsége miatt nyugállományba vonult.(44) A fényes jubileumot a becskerekiek méltóképpen megünnepelték, sőt Velder János helybeli festő meg is örökítette arcvonásait. (45) 10 évig élt visszavonultan, sokat betegeskedve. 1893. március 12-én 69 éves korában hunyt el.(46)

Hölzl gazdag pedagógusi pályájának bemutatására ezúttal nem térünk ki, ám néhány mondatban ismertetjük tevékenységét. Az 1850-es években a becskerekai gimnázium épületében 4 fiúosztály, az úgynevezett főelemi iskola (Hauptschule) kapott helyet. Itt tanított Kusch Jakab, a neves Schwicker J. Henrik és természetesen Hölzl Lőrinc, s mint a tanítók között a legidősebb, ő elnökölt a tanácskozáson. Akkoriban szokás volt, hogy a hatóság egy-egy városban kinevezett egy főtanítót, aki voltaképpen a város iskolatanácsosi tisztét is ellátta. Ezt a posztot töltötte be éveken át Hölzl Lőrinc is.(47)

Becskerekai zenei tevékenységéről 1859-től vannak adataink. Amikor 1859. július 16-án a Zágrábi Nemzeti Színház néhány énekese Becskerekén vendégszerepelt (a bevétel felét az osztrák császári és királyi sereg sebesült katonáinak adományozták), A könnyek című művét is előadták.(48) Alig egy hónappal később, 1859. augusztus 6-án a Wochenblatt beharangozta az első (ismert) Becskerekén megjelent zeneművet, a Lehrer-Konferenz-Lied című Hölzl-szerzeményt. Ezt a dalt Pleitz, az első becskerekai nyomdász jelentette meg. Ára 10 krajcár volt, s a „kvartett-partitúra” Az isten nevében kezdem című verssel kezdődött. A Wochenblatt szerint „ezt a jeles szerzeményt a tanítók legutóbbi nagybecskerekai tanácskozásán mutatták be, s olyan tetszéssel fogadták, hogy többfelől kívánták a hallgatók, hogy meglegyen nekik is. A szerzeményt a mélyen tisztelt temesvári püspöki hivatal is ajánlotta az 1859. július 11-én kelt 279. számú leiratával”.(49)

Két évvel később, 1861 februárjában jelentette meg a Bettelheim cég Hölzl másik nevezetes művét, a Torontáli csárdást. A mű ára 40 újkrajcár volt, s a hirdetésből kiderül, hogy ez „emlék 1861 télutó 3-ára, szerzé és méltóságos beodrai Karátsonyi Lászlóné, született ittebei Kiss Francziska ő nagyságának mély tisztelettel ajánlja Hölzl Lőrinc”.(50) Az eredeti művet, sajnos, nem tudtuk felkutatni, noha bizonyára érdekes zenetörténeti adatokat szolgáltatna, mindenekelőtt a (feltehetően) felhasznált népzenei motívumok miatt.

Hölzl nemcsak az Apollóban (1872–74), hanem a becskerekai Wochenblatt-

ban is közölt zenei tárgyú írásokat. 1867 februárjában kiállt az utánpótlás biztosítása s egy hivatásos magyar egyházi énekkar létesítése mellett: „Mesznik Károly, aki 60 évig volt a katolikus templom orgonistája, nyugdíjba vonult. Fáradhatatlanul és szorgalmasan dolgozott, szakmájának mestere volt. Szükség van ügyes követőre – erről kell most gondolkozni. Az egyházközségnek ünnepnapokon gondoskodnia kell zenés miséről. Hogy az méltó módon és folytonosan történjék, bátorkodom javaslatot tenni. Az itteni orgonistának hétköznapi nem kell orgonálnia, csak külön fizetett miséken. Mivel az új orgonistát jobban fizetik majd, mint a nyugdíjba vonultat, jó lenne, ha a jövőbeni orgonistánk naponta 2 órán át ingyen orgonaórát tartana az itteni gyerekeknek, éspedig 1 óra művészi éneket és 1 óra orgonálást. Így az egyházi zene új erővel gazdagodna és megalapoznánk egy daltársulatot is.”(51) Elképzelésének valóra váltása azonban még váratott magára.

2.3. A. *Liska, a zeneszerző, énektanár és karmester*

A becskerekai szerb egyházi és világi zene fellendítése minden kétséget kizáróan A. Liska nevéhez fűződik. Munkássága eddig teljesen ismeretlen, hiszen egyik helytörténeti tanulmány sem tud róla, pedig zenei tevékenysége mindenképpen figyelmet érdemel.

Életrajzának részleteit a hiányos levéltári anyag miatt nem tudtuk felfedni. Annyi bizonyos, hogy az 1860-as években a szerb egyházközség énektanítója (Gesangslehrer), s hogy mind az egyházi, mind a világi zenében figyelemre méltó eredményeket ért el, műveit pedig az akkoriban közkedvelt beseda nevű előadásokon mutatta be.

Liska azután került a városi zenei élet középpontjába, miután 1867 januárjában elvállalta a szerb egyházi énekkar és zeneiskola vezetését.(52) Hölzl 1867 februárjában már példaként hozta fel „az itteni szerb egyházközséget, amely énektanárt alkalmazott”: „A fiatalokat hangszereken is tanítják játszani. A felnőtt fiatalok énekkarát is az említett tanár vezeti.” Természetesen Liskáról van szó, aki akkor már átvette a szerb egyházi kórus vezetését. „1867 áprilisában a városi színházban A Ravanica kolostor építése című darab került bemutatásra. Az előadásban a helybeli szerb egyházi dalárda is közreműködött. A zenei részt Liska vezette, s a zeneszámokat is ő vezényelte.”(53)

1867. június 9-én „a szerb egyházközség énektanára Liska úr... a szerb olvasókör termében megtartotta az első nyilvános vizsgát” (54). A Wochenblatt részletesen beszámolt a vizsga menetéről és az ott előadott művekről:

1. Lepa naša domovina – férfikórusra írt dal Liska úrtól.
2. Kérdések zene- és énekelméletről, amelyeket a tanulók a táblánál dolgoztak ki. Csodálatraméltó volt, hogy egyes növendékek félévi tanulás után milyen ügyesen és pontosan feleltek.
3. Liska úr tanítványai hegedűn és fuvolán adtak elő egy kötelező zeneszámot meg egy szerb dalt. A diákok közül külön kitűnt Dankulov tanuló hegedűn és Joanovits fuvolán, mindkettőt živio-val köszöntötték.
4. Cherubim-dal Liska úrtól, amelyet a hölgyek és az urak énekeltek. Ez

a dal meglepett bennünket: az előadás a legapróbb részletekig korrekt volt, s mindenkit elbűvölt az itt még nem hallott templomi ének. Mindenkinnek... örömet okozott, hogy végre megdőlt az az előítélet, hogy a szerb nők nem vehetnek részt egyházi dalok éneklésében. Ez fölöttébb dicséretreméltó, s nem állhatjuk meg, hogy a közreműködött hölgyeknek és tisztelt szüleiknek, akik ezt megengedték, ne mondjunk egy éljent.

Végezetül a jelenlevők kérésére még egy dalt énekelt a kórus, amelyet háromszoros *živio-val* üdvözöltek, és Liska úr azzal a kellemes meggyőződéssel hagyta el az iskolát, hogy tökéletesen eleget tett az elvárásoknak.

Hogy Liska úr teljesítménye hibátlan volt, a legjobban bizonyítja az a tény is, hogy a szerb egyházközség egyik kiemelkedő tagja, aki különben az ének- és zeneiskola ellen volt, nyilvánosan kijelentette: »Liska úrnak túl keveset fizetünk munkájáért.«

Ilyen jó eredmények után csak őszintén kívánhatjuk, hogy a Liska úr által vezetett ének- és zeneiskola hírnevet szerezzon magának.”(55)

1867. augusztus 3-án a helybeli szerb egyházi dalegylet javára tartottak besedát, de az esős idő miatt csak kevesen jelentek meg. A műsorban a kórus az *Oj na noge vitezovi* című dalt adta elő Liska karmester irányításával. »A dalt a közönség jól fogadta. Liska urat tapssal és újboli visszahívással jutalmazták.”(56) A *Ja sam mlada Srpkinja* című művet (zongoradarab variációkkal R. Löfflertől) Anka Edle fon Bibits kisasszony adta elő. »A darab előadásakor zongorajátékában elismerésre méltó ügyességről tett tanúbizonyságot a játéktechnika terén.”

Polzak Crnogoraca u boj – (Liskától). »A művet vegyeskórus énekelte, s nagy tetszést aratott, akárcsak az ezt követő korálok.”(57)

Devojka od Drenovca – (fuvolára írt ária variációkkal) Liska szerzeménye. »Ő is adta elő, s nem is szükséges ismét dicsérni, hogy Liska úr a fuvola mestereként csodálatraméltó teljesítményt nyújtott a hangok tisztaságával, előadásával, ügyességével.”(58)

Lepa naša domovina – (Liskától) »A kórus énekelte, és tetszést aratott.”(59)

Liskáról tehát annyit tudunk, hogy 1867-től énekkart és zeneiskolát vezetett (az elsőt a Bega-parti városban!), kiváló előadóművész volt, több hangszerezen játszott (zongora, fuvola), és aktívan részt vett a művelődési életben. Munkássága nemcsak a szerb egyházi zenére összpontosult, hiszen több világi ihletű dalt szerzett.

2.4. Zeneművek, hangszerek, zenetanítók...

A *Wochenblatt* évfolyamai több olyan zenetörténeti anyagot tartalmaznak, amelyek a lakosság zenei műveltségére is fényt derítenek.

Becskereken valószínűleg az 1850-es évektől árusítottak zeneműveket, ugyanis az aradi származású Bettelheim fivérek 1843-ban nyitották meg az első becskerekai könyvkereskedést. Az 1860-as évektől Mangold Lipót könyvkeres-

kedő is árusított zeneműveket (Musikalien), s egyik hirdetéséből tudjuk, hogy kapcsolatot tartott fenn „ismert németországi és magyarországi könyvkereskedőkkel”.(60) A múlt század közepétől már folyamatossá vált a zeneműellátás, tehát a város zenekedvelő közönsége hozzájuthatott a legújabb német és magyar zenedarabokhoz. Természetesen nemcsak kottákra hanem hangszerekre is szükség volt. A hangszerek adásvételéről szóló első adataink az 1860-as évekből származtak. 1860 augusztusában például J. V. Machalitzky zongoratanár árult egy „7 oktávós, korszerű, francia vonalú, jó és szép bécsi zongorát”.(61) 1861 októberében egy „jól felhangolt, kitűnő hangzású, 6,5 oktávós zongora” cserélt gazdát.(62) Ez idő tájt a bécsi A. Keilbach „zongorajavító és orgonakészítő” már talált Becskereken egy megbízottat zongorák eladására egy Kölsch nevű vállalkozó személyében, aki 1861 márciusában 4 új fortepiano eladását hirdette „hírneves bécsi gyárakból.”(63) Keilbach és Kölsch a vásárlóknak szavatolta „a kellemes hangzást, a tartós felhangoltságot és a szolid kidolgozást”.(64) A következő években egyre többen vásároltak hangszert, s ezzel együtt növekedett a zenetanárok száma is. A már említett pedagógusokon és zeneszerzőkön kívül (Wiltschgo, Hölzl, Liska) itt dolgozott még J. V. Machalitzky zongoratanár és Joseph Lötsch, aki az amerikai városrészben adott „hegedű, fuvola és csellóórát”.(65)

2.5. Helyi énekkarok, zenekarok, szólisták...

Stevan Konstantinović zenekara. Ha időrendi sorrendbe állítjuk a városi zenekarokat, az előnyt mindenképpen Stevan Konstantinović cigányzenekara élvezi, amely egy későbbi forrás szerint 1845-ben alakult meg (66). Sajnos, az első időszakból nincsenek adataink a fellépéséről. Csak 1860-tól tudjuk nyomon követni előadásait. 1860 áprilisában Joseph Kührer hirdette meg, hogy kerthelyiségének megnyitóján „egy kedvelt zenekar játszik Stevan Konstantinović vezetésével és Patikáros Imre (prímás) közreműködésével”.(67) A „legújabb és legkitűnőbb zenedarabokból” álló műsor a következő volt:

- „1. Magyar táborig induló
2. Szegény paraszt-csárdás
3. Hermin – francia négyes
4. A bűvös vadász nyitánya
5. Kazinczy-emlék
6. Serbisches Potpurri.”(68)

Részben az előadott műsor is szemlélteti a korabeli becskereki közönség zenei ízlését.

1860 májusában a Kührer-féle kerthelyiségben léptek fel. Az újsághirdetés azt is tudni véli, hogy az együttes, „a helybeli első zenekar” tagjai „váltakozva igyekeznek előadni a legkedveltebb és legújabb koncert- és táncdarabokat”. Nyári idényben minden szerdán és szombaton zenéltek.(69)

A családi hagyományt a nyolcvanas években Stevan fia, Vasa Konstantinović folytatta, aki még a századfordulón is játszott.

A Moschammer-féle zenekarról csupán annyit tudunk, hogy 1858 májusában a Fischer-féle kerthelyiség megnyitóján játszott.(70)

Jovan Joanović társulata 1861 májusában a Kührer-féle kerthelyiség megnyitóján szerepelt. Valójában egy táncműsort adtak „Jovan Joanović zeneigazgató vezetésével”.(71) Bővebb adataink nincsenek róla.

Egy helybeli kórusról (Gesang-Chor) ad hírt 1864 októberében a Wochenblatt, amely a Korona-szállóban „egy zenés-verses műsorkoszorút” adott elő. A tiszta bevételből a kórusnak zongorát vásároltak.(72)

Egy helyi amatőr zenekarról (das hiesige dilettanten Orchester) is tudunk, amely 1866 márciusában egy zenés-verses előadásban működött közre „sajnos a siker nem felelt meg az elvárásoknak, ám a gazdag programot nagy tetszéssel fogadták”.(73)

Az 1860-as évek zenei rendezvényein több szólista, név szerint is ismert helybeli előadóművész lépett fel.

1864 júniusában például a Becskerek melletti Écskán hangversenyezett Josef Kirchner tanító, kiváló előadóművész, több tankönyv szerzője, aki 1861-ben állítólag egy egyházi énekgyűjteményt jelentetett meg Banater Kirchen-Melodie címmel.(74)

1867-ben a becskereki katolikus ifjúság első zenés-verses műsorában is fellépett néhány helybeli amatőr: „Johann Kokits, Julius Weiterschan és Julius Kusch urak a zongoradarabokat pontosan, korrekten adták elő, a szóló részek is kielégítően hatottak, különösen F. Hoerbiger úrét kell kiemelnünk. A kóruszámok közül kettő: Lützwow Vad vadászata és az ismert Becker-induló – Friss az egész század magyar fordításban olyan tetszést aratott, hogy meg kellett őket ismételni.”(75)

2.6. A városban vendégszereplő előadóművészek (1856–1867)

Becskereken 1856-tól lépnek fel idegen előadóművészek. Az előző évekből nincsenek adataink zenészek vendégszerepléséről. 1856 és 1867 között csaknem minden évben hangversenyezett egy-egy idegen művész. A vendégszereplések listája a következő:

AZ ELŐADÓMŰVÉSZ NEVE:	A VENDÉGSZEREPLÉS IDEJE:
1. Kornelije Stanković	1856. április 6.
2. Lasner Ignác	1858. június 15.
3. Hagn kisasszony	1860. október 7.
4. Charlotte Deckner	1861. szeptember 21.
5. Nagy Jakab	1862. május 24.
6. Schönberger Teréz és Ida	1864. október 22.
7. Carl Tausig	1865. január 3.
8. Grün Jakob	1867. március 30.
9. Giovanni (Jovan) Mitrović	1867. április 14.
10. Elisabeta Edlen	1867. szeptember 29.

A továbbiakban a helyi sajtó tudósításaival illusztráljuk egy-egy előadóművész fogadtatását, mert véleményünk szerint az valószínűbb képet fest a pusztai tényközlésnél.

1. Kornelije Stanković

1856. április 6-án „Cornelius Stankovics úr, bécsi zongoraművész és zeneszerző a helybeli színházban megtartotta első hangversenyét, amelyen sokan megjelentek. A hír, amely megelőzte a megbecsült előadóművészt, teljesen beigazolódott. Habár a program kevés változatosságot nyújtott, hiszen zongora- és szólóének-számok váltakoztak, Stankovics úrnak mégis tökéletesen sikerült kitűnő zongorajátékával a közönség figyelmét mindvégig megtartania. Minden szám elismerést aratott... Stephan Theodorovits úrnak, aki az ének-számokat adta elő, erőteljes zengő baritonja van, és érzelmekkel telített előadása ugyancsak általános elismerést aratott.”(76) Második hangversenyét Stanković április 12-én tartotta meg.

2. Lasner Ignác

1858. június 15-én hangversenyezett Becskerekben. Lasner a következő számokat játszotta:

„Offenbach: Bolero

Schubert Szerenádjának átdolgozása

Offenbach: La musette

F. Gerveis: Fantázia Schubert Gyászkeresztjére .

E számok előadása alkalmat adott a művész virtuozitásának, jellemének, előadása könnyedségének megcsodálására. (...) Azután hallottunk egy bölcsődalt harmonika kísérettel, Gounod Meditációját és egy hegedűre, csellóra, zongorára és harmonikára írt négyest. Mindkét szerzemény könnyű műfajú, nemes hatású. A további műsorszámok: Stoch: Márciusi ibolya, Mozart belépő kettőse a Titusból és Metzger Mariechen című bariton-dala, amelyet több amatőr férfi adott elő.”

Második koncertjét Lasner június 19-én tartotta. Ebben a zenekedvelő amatőrök és amatőr színészek is felléptek. A művész a bevétel egy részét a helybeli gimnáziumi énekiskola javára fordította, (Fonde der hiesigen Gymnasial-Gesangschule). Becskerekről való távozása előtt Lasner a Wochenblatt hasábjain köszönte meg „a szívélyes és művészetértő becskerekeli lakosoknak, amiért olyan barátsággal és tetszéssel fogadták”. Többek között hangsúlyozta: „Köszönetet mondok még a mélyen tisztelt amatőr hölgyeknek és uraknak, akik barátságos együttműködésükkel, kitűnő teljesítményükkel hozzájárultak a sikerhez.”(77)

3. Hagn kisasszony

1860. október 7-én lépett fel. A helybeli tudósító így harangozta be az eseményt: „Hagn kisasszony, a mecklenburgi nagyhercegség udvari- és kamaranékesnője Preveaux kisasszony közreműködésével zenés-verses hangversenyt ad a színházban... Miként a rendelkezésünkre álló külföldi lapokból láttuk Hagn kisasszony számos művésztűtja a közönség és a kritika

kegyeibe férközött, amely képzett, jelentős hangszközökkel rendelkező énekesnőnek tartja, kísérőjét, Preveau kisasszonyt viszont fiatal, kellemes jelenségnek, aki a humoros verses darabok vonzó előadásával ragadtatja el a közönséget.”(78)

4. *Charlotte Deckner*

1861. szeptember 21-én hangversenyezett a városban a bécsi hegedűművész-nő. A műsorban a helybeli amatőrök egy része is közreműködött Wiltschgo Rudolf vezetésével.(79)

4. *Nagy Jakab*

1862. május 24-én hangversenyezett a színházban a magyar virtuóz, aki pásztorsípon muzsikált több helybeli amatőr közreműködésével. „Az a különös siker, amelyet a hangversenyző úr egyszerű hangszerével (kb. 15 coll hosszú kilyukasztott, 6 nyílásos henger, minden mechanizmus nélkül, csak a játékos nyelve és lélegzése irányítja) Bécsben és Magyarország nagyobb városaiban elért, arra a feltételezésre jogosít fel, hogy művészetbarát közönségünk-nél is eléri ugyanezt”(80) – jelenti be a *Wochenblatt* a hangversenyt. Nagy Jakab második hangversenyét május 25-én tartotta.

6. *Schönberger Teréz és Ida*

1864. október 22-én hangversenyeztek a becskerek színházban. A Schönberger testvérpár hangversenye „2 részes, és több amatőr úr is közreműködik. A program 10 ének-, zongora- és hegedűszámból, valamint néhány versből áll. Ez a program, továbbá az az elismerés, amely a fiatal temesvári testvérpár teljesítményéről már tudomásunkra jutott (...) annak a reményünknek ad hangot, hogy nálunk is sikeres lesz a hangversenyük”. – Búcsúhangversenyükre már 3 nappal előbb minden jegy elkelt (81) – írja előzetesként a *Wochenblatt*.

7. *Carl Tausig*

1865. január 3-án élvezhette a becskerek közönség „a zenei folyóiratokból ismert híres zongoraművész”, Carl Tausig játékát. „Tausig úr valószínűleg Liszt egyik tanítványa, amit kétségbe vonhatunk a csendes, nyugodt játék hallatán... játékból nem hiányzik sem a magasabb iskolázottság, sem a technikai ügyesség. Ez a játék kimondhatatlan szorgalomról, fáradhatatlan kitartásról tanúskodott, és habár a hatás minden mondatban biztosan ki volt számítva, egy bizonyos színezet (kolorit) kedvünkre lett volna még.”(82)

„Január 6-án a kaszinó-teremben egy válogatott, habár nem túl nagy számú hallgatóság gyűlt össze, hogy a környezetünkből távozó, mindenfelé ünnepelt művészt utoljára végighallgassa. Az előadott darabok elég változatosak voltak ahhoz, hogy remekül megfeleljenek a hozzáértőknek és a laikusoknak egyaránt. Kinek ne dobbant volna meg a szíve Liszt Rákóczy című műve hallatán. Ki ne borzongott volna meg a Robert-variációk hallatán? Ki ne érzett volna hol örömteli, hol fájdalmas felindulást a prelúd és a polonéz hallatán? Magával ragadóan szép játéka az elsőrangú művészek közé sorolja őt... még akkor is,

ha egyes kritikusok megszerzett babérjait... megpróbálják lebecsülni. Mi csak megköszönhetjük neki teljesítményét... és nagyon örülünk, hogy a művész, körútja során a mi helységünket is útba ejtette. Annál kellemetlenebben lepett meg bennünket a Wochenblatt legutóbbi számában megjelent tartalmatlan és ellentmondásos beszámoló Tausig úr első hangversenyéről.”(83)

Az aradi Arader Zeitung január 10-i számában a következőket írja Tausig becskerekai vendégszerepléséről: „Carl Tausig, a zongorajáték titánja, aki az egész zenei életet ámulatba ejtette, és akit Európa legelső műbíráói egyedülállónak neveztek, folyó hó 3-án Nagybecskereken hangversenyezett. A becskerekai Wochenblatt kritikusa egyáltalán nem elégedett Tausig teljesítményével. Bírálata a következő mondatban csúcsonylik: »... habár a hatás minden mondatban biztosan ki volt számítva, egy bizonyos kolorit kedvünkre lett volna még«.

Szegény Tausig! Nem tudta a nagybecskerekai műbírálot kellemesen érinteni.”(84)

8. *Grün Jakob*

1867. március 30-án hangversenyezett Becskerekén „Grün úr, aki nyugodtan és pontosan uralja a hangok birodalmát, itt is bizonyította egy jól látogatott ház előtt, hogy igazuk van a szaklapoknak, amikor dicsérik őt, és ezzel mi is egyetértünk. Az itteni amatőr urak közreműködése a legnagyobb sikert aratta: helyenként kellemes időtöltésként léptek fel, máskor háttérként szerepeltek.(85) Április 4-én tartotta meg búcsúkoncertjét Grün úr, hegedűvirtuóz a kaszinó helyiségeiben, amely mint az első is, osztatlan sikert aratott.”(86)

9. *Giovanni (Jovan) Mitrović*

„1867. április 14-én nagy ének- és zenekari hangverseny volt 2 részben Giovanni Mitrović basszbariton fellépésével, aki a firenzei királyi udvari opera énekese... A zenekar nagyon jó volt, és Ljubica Zorić kisasszony a meghirdetett A kereszt című verset csodálatraméltó pontossággal mondta el, majd a viharos taps után egy másikat ugyanúgy, és végül általános tetszést arattak azok a variációk, amelyeket Gokler úr adott elő fuvolán. Elég jól hangzottak a Szerb Nemzeti Színház férfikórusának előadásában a Tengerparti dalok és a Lángangyal-dal, amelyet az egész társulat énekelt, meg kell azonban jegyeznünk, hogy ez utóbbi templomi énekként nem színházba, hanem templomba való.”(87)

10. *Elisabeta Edlen*

1867. szeptember 29-én a nagybecskerekai szerb ifjúság a helybeli szerb olvasókör termében besedát rendezett. Az est vendégeként Elisabeta Edlen lépett fel. Rosellen művét a De la somnabulát „a belláni Elisabeta Edlen játszotta zongorán... Bebizonyította, hogy igazi művésznő, miközben a zenedarabot csodálatra méltó ügyességgel, mély érzéssel adta elő. Mindenki elégedettségének bizonyítékául kitűnő teljesítményéért a művésznőt a közönség szünni nem akaró tapssal és koszorúval jutalmazta, két nap múlva pedig a szervező fiatalok szerenádöt (éjjeli zenét) adtak neki”.(88)

Irodalomjegyzék

1. Az eddigi zrenjanini helytörténeti munkák a zenei élet kezdeteit 1858-tól (Zrenjanin, monográfija, 1966. p. 426) vagy még később, a múlt század 70-es éveitől (Stanojlović: Petrovgrad, 1938. p. 419.) számítják. Anton Eberst (Muzički brevijar Vojvodine, 1972. p. 148.) 1861-től datálja az első becskerei zenei eseményeket, akárcsak Pándi Oszkár is (Mozzanatok a zrenjanini filharmónia történetéből, HITK, 1972/10. sz.).
Hogy eddig mennyire elhanyagolt kutatási terület volt a becskerei zenei élet múltja, legjobban bizonyítja az a tény, hogy az eddigi dolgozatok az 1858 előtti évekből egyetlen becskerei zenei eseményt, egyesületet, szólistát vagy zeneszerzőt nem említenek (!), 1867-ig pedig mindössze 3 előadóművész: Charlotte Deckner, Nagy Jakab és Carl Tausig vendégszerepléséről tudnak.
Eddig a becskerei zenei életet sem korszakolták, mert a helytörténészek az 1918 előtti időszakot egy fejezetben tárgyalták. E sorok írója a következőképpen végezte el a korszakolást: A város zenei életének kezdeti szakaszában (1867-ig) 2 időszakot különböztethetünk meg: 1832-től (az első operaelőadásoktól) 1848-ig, a szabadságharc kitöréséig; és 1849-től, a Bach-korszaktól a kiegyezésig. A második korszakot még tagolhatnánk 1849-től 1856-ig és 1856-tól 1867-ig. Ezt elsősorban azért tehetnénk meg, mert 1856-ig a Bach-féle abszolutizmus szigorú intézkedései miatt nem találunk egyetlen zenei eseményt sem, s ez a zenei életben is a pangás, a visszaesés korszaka. Csak 1856-tól kezd számottevően fellendülni a zenei élet.
2. Zrenjanin, monográfija. 1966. p. 45.
3. Fényes Elek: Magyarországnak s a hozzákapcsolt tartományoknak mostani állapota statisztikai és geographiai tekintetben. Pest, 1839. IV.k. 386.p.
4. Nagybecskerek város Magisztrátusa, 1846. január 10. ikt.sz. 54/70/564.
5. Fülöp Géza: A magyar olvasóközönség a felvilágosodás idején és a reformkorban. Budapest, 1978., 97.p.
Lásd még: Németh Ferenc: Becskerei kaszinók. Magyar Szó, Bánáti Híradó, 1987. november 14.
6. Erdélyi Híradó, 1837. február 15. sz. „Kaszinóalapítás Nagybecskereken és Zomborban”.
7. A Becskerei Polgári Casino alapszabályai s részeseinek névsora 1837/8. esztendőre. – Statuten... Pest é.n. 14.: „Csak egyedül a vendéglő szobában... engedtetik meg a hangászat a jelenlevők bár mellyike kívánságára is.”
8. Alojz Ujes: Pozorišne tradicije grada Zrenjanina 1783(?)–1972. Zrenjanin, 1972. p. 22.
9. A tanítás 1846. október 6-án kezdődött. Lásd; Skica za monografiju obrazovnog centra Koča Kolarov, Zrenjanin. 1981. p. 9.
10. Németh Ferenc: Egy régi bánáti kiadó (Fr. P. Bettelheim zrenjanini tevékenységéről), Magyar Szó, Kilátó. 1985. november 2.
11. A nyomdáról bővebben: Németh Ferenc: Az első becskerei könyvnyomtató intézet, Magyar Szó, Kilátó. 1984. január 7.
12. Nagybecskerek város Magisztrátusa, 1835. január–február (a városi tanácshoz intézett kérelmek).
13. Uo.
14. Mátray Gábor: A Muzsikának Közönséges Története és egyéb írások, Budapest, 1984. 249. p. „Bräuer Fer. 1831-iki Aurórában Kisfaludy Károly Daljának: Rejtsd előlem muzsikáját szerzette”.
15. Gerold László: Színházi életünk I. Újvidék, 1976. 116–117. p.

16. Gerold László: i.m. 108–111. p.
17. A polgári gazdasági tanács jegyzőkönyve, 1840. 24/16. sz. bejegyzés: „Néhai hangász Markovits Jozef...”
18. Bírósági jegyzőkönyv, 1844. 24. sz. bejegyzés: „Markovits Aca hegedűs...”
19. A polgári gazdasági tanács jegyzőkönyve, 1842. 687. sz. bejegyzés.
20. Bírósági jegyzőkönyv, 1844. 71. sz. bejegyzés.
21. Wochenblatt, 1867. február 16.
22. A polgári gazdasági tanács jegyzőkönyve, 1847. 1,295 sz. bejegyzés.
23. Debreceni Bárány Ágoston: Bega-Szent-György leírása, Felső-Magyarországi Minerva, 1826. augusztus. 821. p.: „Muzsikusait a helybeli földes úr taníttatá ön-költségén... Ügyes és tanult, s helybeli jobbágyokból álló muzsikai bandája megzendülése felmelegíti még ugyan a németet elhagyott honja táncára; de a magyar-zengésű darabokon is láthatni őket olykor felhevülni”.
24. Gerold László: i.m. 109. p.
25. 1832-ben is valószínűleg Szilágyi társulata vendégszerepelt. Az 1836. évi vendégszereplésről lásd: Jelenkor, 1836. június 22. 50. sz.
26. Magyarország történeti kronológiája (Főszerkesztő: Benda Kálmán). Budapest, 1983. III. k. 706–712. p.
27. Németh Ferenc: Az első becskerek-i leányiskola, Magyar Szó, Kilátó, 1985. március 2.
28. Wochenblatt, 1895. július 13.
29. Torontál, 1895. július 9.
30. Vö. a 28. sz. jegyzettel
31. Uo.
32. Vö. a 29. sz. jegyzettel
33. Wochenblatt, 1856. március 22.
34. Uo.
35. Uo.
36. Wochenblatt, 1856. május 10.
37. Uo.
38. Uo.
39. Gimnáziumi Értesítő az 1894/95. évre
Nagybecskerek, Pleitz. 1895. 20. p.
40. Wochenblatt, 1864. szeptember 24.
41. Szabolcsi B. – Tóth Aladár: Zenei Lexikon, Zeneműkiadó Vállalat, Budapest, 1965. (Átdolgozott, új kiadás). II. k. 224. p.
42. Torontál, 1893. március 13.
43. Vö. a 41. sz. jegyzettel
44. Vö. a 42. sz. jegyzettel
45. Dragoljub D. Colić: Poznati Zrenjaninci, Zrenjanin, 1968. (cikkgyűjtemény a zrenjanini levéltárban).
46. Vö. a 42. sz. jegyzettel
47. Büchler: A nagybecskerek-i népoktatás története. Nagybecskerek, 1914. 6. p.
48. Wochenblatt, 1859. július 23.
49. Wochenblatt, 1859. augusztus 6.
50. Wochenblatt, 1861. február 9.
51. Wochenblatt, 1867. február 16.
52. Csak következtethetünk arra, hogy 1867 januárjában nyílt meg a zeneiskola, mert 1867. június 15-én a Wochenblatt beharangozza az „első nyilvános vizsgát”. Ugyanabból a hírből derül ki, hogy a növendékek 6 hónapi tanulás után vizs-

gáztak. Tehát nagy valószínűséggel állíthatjuk, hogy 1867 januárjában kezdett el működni.

53. Wochenblatt, 1867. április 6.
54. Wochenblatt, 1867. június 15.
55. Uo.
56. Wochenblatt, 1867. augusztus 10.
57. Uo.
58. Uo.
59. Uo.
60. Németh Ferenc: Egy régi kiadó (Mangold Lipót munkásságáról), Magyar Szó, Kilátó, 1987. április 18.
61. Wochenblatt, 1860. augusztus 4.
62. Wochenblatt, 1861. október 5.
63. Wochenblatt, 1861. március 23.
64. Uo.
65. Wochenblatt, 1861. június 1.
66. Torontál, 1898. november 16.
67. Wochenblatt, 1860. április 21.
68. Uo.
69. Wochenblatt, 1860. május 19.
70. Wochenblatt, 1858. május 1.
71. Wochenblatt, 1861. május 18.
72. Wochenblatt, 1864. október 22.
73. Wochenblatt, 1866. április 7.
74. Kirchner hangversenyéről 1864. június 11-én számol be a Wochenblatt. A Banater-Kirchen-Melodie című művéről Dušica Cvejić ad hírt egyik szakdolgozatában (Štamparska i izdavačka delatnost u Zrenjaninu od prvih početaka do 1941. godine. Zagreb, 1979.)
75. Wochenblatt, 1867. szeptember 14.
76. Wochenblatt, 1856. április 12.
Kornelije Stanković (1831–1865) Zeneszerző és zongoraművész. Budán született, tanulmányait Bécsben végezte, majd Karlócán és Belgrádban tevékenykedett. Az első iskolázott szerb zenészek egyike, a nemzeti irányzat megalapítója, a szerb egyházi éneklés megreformálója. Művei közül jelentősek szerb népzenei gyűjtései.
77. Wochenblatt, 1858. június 19. június 26.
78. Wochenblatt, 1860. október 6.
79. Wochenblatt, 1861. szeptember 21.
80. Wochenblatt, 1862. május 24.
81. Wochenblatt, 1864. október 22.
82. Wochenblatt, 1865. január 7.
Carl Tausig (1841–1871) Varsóban született. Liszt növendékei közt ő volt a legnagyobb virtuóz. A 70-es években Berlinben zongoraiskolát nyitott. 1859-től hangversenykörutakat tett, s 1865-ben Becskereken is vendégszerepelt. Kitűnő karmester volt.
83. Wochenblatt, 1865. január 14.
84. Uo.
85. Wochenblatt, 1867. április 6.
Grün Jakob (1837–1916) hegedűművész. Pesten született, majd Bécsben J. Böhm tanítványa volt, később Weimarban, majd Hannoverben játszott. 1868-tól a Bécsi Operában zenélt, később a Bécsi Konzervatórium zeneta-

nára lett. Az 1860-as években egy vonósnégyes tagja volt, amely kamarazene-
hangversenyeket rendezett.

86. Uo.

87. Wochenblatt, 1867. április 20.

88. Wochenblatt, 1867. október 5.